

КӨННӨРҮНҮ ДЫКТИТИК СУРУЙБУТА
СУРУЙААЧЧЫ ВАСИЛИЙ ЯКОВЛЕВ ТӨРӨӨБҮТЭ 60 СЫЛЫН ТУОЛУУТУГАР

Саха уус-уран литературата сайдытыгар бичиги улууспут биир боччумнаах мээстэни ыларга саарба- ба суох. Ону мин Чурапчыттан уон бизе суруйааччы үүһүн тахсыбытынан эрэ быһаарбыллым. Болот Боотур, Дьуон Дьааһылы, Күн Дьирибинэ, Махээлэ Доһордуурал, Алексей Бродников, Тумарча, Феон- тист Софронов — уран тыл маастардара, аадааччы- ларга кизитик биллээлэр, эдэр суруйааччыларбыт Сэмэн Тулат, Иннокентий Ленин айымньылаахтык үлэлиин-хаһымы сылдьыаллар.

Вийр улуустан Яковлев диэн араспаанньааах
уе сурууааччы үүмүктө, миш санаабаар, литература-
ка бэрг сэдэхтик кэстөр түбэлтэ буолар. Эрилик
Эристинин—саха Николай Островскайа, оскуола
партитыгар олорон үөрөмүстөх киһи—Маарыкчаан
ыччактара» диэн саха-бастагы романын суруйбу-
та, кинөөһүнүнэн да хоннохтоотук үлээбэти,
олонхонут буолан киһи мэтириэтин, айылланы ура-
ты уустуктуу-уруннык ойуулаабыта

Саха народнай суруйааччыта, П. А. Ойуунускай аатынан Государственный бичиргэмиз лауреата Василий Семенович Яковлев — Далай, историк-учеһай буолан, хоруоһпут түг былыргы историятын, културатын сүһһүлүн үөрэтэн, чинчийэн, архыып матырыйалларын бэлэһин, «Тыгын Дархан», «Дьыллам минизэ», «Тулаһыах оҕо» диэн курдук бөдөн суруйуулары ааһааччыларга бөлөхтөөтө.

Бүгүн көпсөйөр үйүс Яковлевтыг—Василий Васи-
льевич нинни ахтылыбыт убайдарыттан туох да
итэрдэһэ суох, саха биһир талааннаах суруйааччытын
быһымытынан аабааччыларыгар биллэр. Кини суру-
йааччыларга өн кырыстаах Болтоһоҕо 1934 с.
атырдыах ийин 22 күнүгэр кул сымдыгын көрбүтэ.
1958 с. саха киһитигэр сэдэх идэни—С. М. Киров аа-
дынан Олуккайдаары тыа хайаайыстыбатын институту
бүтэрэн инженер-гидротехникка идэтин ыла-
быта. Түрүбүт кураайы угууһугар элбэх быһыттар
туттарбыта, күүлэйдри олохсуннута, байытти дй-
ринг билиитинин бардыһаах сула дйиз сыраласты-
та, көлөһүнүн тохтута туста көпсөүн буолуон сөп.
Оттон мин маһна нинни суруйааччы быһымытынан
сыаналары, адыһах тылынан ахтан-санаах ааһар
барытаахпын.

Василий Яковлев суурбэ икки сааһыттан айар үлэнэн умсугуйбута. Бу талдана сайдыытыгар 1973 с. Москвада М Горькай аатынан Үрдүкү литературнай курсу бүтөрбүтэ көмөлөспүтө. Отут адыс сүл суруйбар, идэнэн дьарыктанан, үс романы, биридин хобоон, кэпсээн, сөһөн кинигэлэрин бэчээттэтэ. Ити гынаа баран, уус-уран айымыы сурулаубут ахсаанынан сыаналааһыта өйдөнөр. Аабааччы төһө умсугуйан, нэрэхсээн аабыта—ол быһаарар. Бу өртүнэн, Василий Яковлев зиккилэ суох диэн бэлиэтинбин. Суруйбар темата сонуга, аабааччыны талдарга, долгутара, олохтон ыыллыбыт геройдар—барыта сураһа ортотунан ааһаллар.

Айар үлэ алыгтах азтыгар нан бастаан пост быһаанынан 1963 с. «Угары саһарса кыһлар» дигэн хоһооннорун хоумуруннуугунаан минирбитэ. Онон түһүтэр комсомольскай знатогун аныккытыт, киниккэ обуулаах ырбаахытын саһатын кустуумун таһынан таһаарбыт, өрө тарааһыт баттахтаах, саргах сирейдөөх, номоһон көрүһнээх эдэр кыһи хаартыһката бөһөттэммит этэ. Мин Баһылайдын мангайгы билсийиим итинни саһалаһыма.

Эдэр автор бу хоһосниоруң Рафаэль Бағатаа-Ийская, Софрон Данилов үрдүктүн сынамалыбытта-ра. Поэт төрөөбүт Сахаҥын сиригэр таптааһын:

«Төрөөбүт буор ытык талтала
Күн буолан инэр
Хайа да норуот сүрөдэр,
Нөрдөөн да бузуоххут суоҕа
Күнэ суох сирэ

Күнэ суох сирин
Бу күн сиритэр! — дээн итэбэтиннээхтэн

эпигтэ. Кустугу «куңигэ ыттар көмүс муоста», хатыгы «нарын кымыс оёлтуу үрүй» уутугар таарый-тарбат ынуурун көрүнэр», кымыска изинитин «оо, нэрэчээн кымыс, бэйэң даҕаны бэлбэкиэ мин тунгуй сүрэхпин хамсааттым, таарыһан нэбиэтинг мин изиним хата илик хомхун тылын» дээн одус тупсарайдык туойбута. «Дойдум уххана сүрэхпин кууһар», «хаарга тимирбит бөчөгөр балаҕаммыт ылар туннугун» дээн курдук үгүс табыллыбыт уобарастар ааҕааччымы тардыбыттар. Эбэтэр бэйэтин талыт идэтингэр: «Мин бурдук иһин, үүт иһин турабын, — Дыниги мдлааха, куйаарга көтөрү

Ким да ниния мин ухтал уурабын», — дэж са-
паатын чочу, нин тутта элпитэ. Василий Яковлев
хоһоонроо нылдагтар эрээри, хайаан да дууһа
наадаа таарыһа эстэһаахтар, уруу эстэллэһаахтар,
этэллэринээн, сага санаалары угалларынан күүс-
тэхтэр, Ойон хоһоону мангай суруйарга холоһон-
чулар поэт бу кинигэтэин булан ааһалларыгар сүбө-
лэхпин баһарабын.

Ол эрээри Василий Васильевич поэзиянан салгын дарыктааматада, хам-түм хоёоннорун бөлөгүн республика хайматтарыгар, «Сага олоххо» бөмөттэтээр. 1969 с. «Өрүстөр кирбиһилэртөр» диэн романын суруйан барыбытын да соһутан турар. Эдэр дөөт проза саамай улахан жанрыгар эмискэ нотен түспүтэ. Буолан баран, олус табыллыбыт романы суруйуута Баһылайыт бөдөн талаанын чавылхай-дын көрөһилээбитэ. Урукку Эрилик Эристин аатын колхоз ологун, үлэтин-хамнаһын ымыгытан суруйбута, сорох күн айы көрсөр дьомхутун прототиптаан айымньы геройдара онгорбута олоххо буолбут, бэркэ билэр түбэлтэлэрбит улаханлык овуулаамытара үгүс аазааччыны үөрдүбүтэ, күн-наады үгүс соһун буолбутун үчүгүйдик өйдүүбүн. Автор тыа сири ологун мындырдан өйдүүр, геройдарын психологияларын таба тааһан, отө көрөн суруйуута сөгүмэрэ. Итиннэ бэйэтин идэтинэн бу колхозка үлэлээбитэ үнтэл буолбута.

Субу айай тыа сириин, колхоз олохун суруйаат, аны «Сардаҥа ардаҥа» дигэн сазанынэнэ наука үлэ-интэрин туһунан саха литературатыгар бастакы холоһууну хотуулаахтык саралымыр. Улуу Октябрьскай революция 50 сылын туолуутугар аһаммыт республикатаабы айар конкурска шөккөс миэстэни ылар. Билинтэ-көрүүтэ элбэҕэ, өйө-санаата үрдүтэ айар үлэҕэ сагалтан-санаа гемаһы буларыгар кынат анһыан көтүттэҕэ. Промышленность гемаһыгар 1979 с. «Уот интэнтэ» дигэн романын ГЭС тутуааччыларыгар аһаабыта. Ити кэбинттан «Тыа салгыһына» дигэн нэпсээннэрин хомуурунньуҕа тахсыбыта. Кэлин Баһылайыт бараахтаабытын кэинэ «Кэрэхтээххэ» дигэн улахан романа күн сырдыгын көрбүтэ.

Басилий Яковлев прозатыгар диригтүн хорутар сө-
бөннүт, кээгн хабар көпсөөннүт бичимитинан са-
ха уус-уран литературатыгар хаалыада. Кини про-
зата бэйгэ поэзия курдук аабыллар. «Айымны
умсулбана» дигн көрсөтүтэр. Дириг бөлүөлөгүн
олохтоого, дэситэр уус, рационализатор Валерий
Николаевич Сергеев туһунан суруйуутун бичирээн
аахпыттн. Ойно: «Поэзия өсөтөр эрэ сүрөхтөрүтэр
буолбатах, бар дьонго, үлөдэ, олоххо—барытыгар
бнар! Тонг сүрөхтээх киһинг ханннн да үлөнн то-
дордор ойно аңардас үлөнн эрэ—бириннэ бары-
тын, үп-харчы ороскутун, хамнас аабыллы-
тын, эрэ көрүүдэ. Оттон сөрөх киһинг хайа да бэ-
билээх үлөттөн кэрэ ойдобулу, айымны умсулба-
нын биллэрэ, ырыа дүүрүскөтүн саған таһаарыада.
Кини барахсан үйэтин тухары таба таайыллыба-
тах таабырын»,—дигитин хомсодой хойсөнгө хо-
луубун. Эбэтэр «олох сүрүн тымыра». Ийэ дойду
ойдобулэ түптэ буруотуттан саадамнар» дигн кө-
бүспитэ поэзия буолбатах дуо? Бинтэр «түөстөрү-
гөр күнү гүнэрэн иһэр саллааттар» ахтырдыннаах

алаастарыгар эргиллиндэрэ?..

Кайсазгынэригэр олох бытархайдарын мындарастаан көрүү, санганы ситни, үлэтгэн дуоһууу, төрөхтү уонна 950 сылыннара олоххо хайдах баарын көстүүэлэрэ уйулданы хамсатардык ойууланаллар. Айымныдарын натар-үөрэтэр, сэрэтэр, өйдөтөр куустара сууналлар. Көһнөрүнү даарны киһи аахтаралла олоруох курдук сэргэхтик саваргенир. Ча, маани көрүүбүт балык мөхсүүтүн: «...Бу илимнэргэр кэлэн бастахы тонодосторун тардыалаат, балыкка тутта көтүлэбиитинэн барда. Биир талыы собо албыннар таймнарбыт курдук буолан им-иним тахсан барап, төлөрүтөн босхо мытарым кытары тым түгүбэр мөхсөн иһиргэйдэбиитинэн барда, дүмүтэн хойуодотунан тым бүүрүгүн мүчүү-халачы түһүлээтэ».

Айялзаны олуудалыгына, ийн психологияны мындардан арымын, дон санатын табыгастаахын туттуута—барыта адааччы мутун долгулар, элбэи санатар, толкуйдатар Василий Яковлев—сыты юмордаах сэнэнчиг. «Карахтээх» диян романын сүрүн героя маастар Сомсуун Омукчанов нэргэнин туһунаа кэлсээнин быһа тардан холобурдуун; «...Балыырдан Мааша. Бу киһи. баһас кыһыллыбат иин, добор Вилэ да суоҕа. Дьаадалыт, ол сытыһада бөт, сии-биир уорбалыра буолу. Бу киһи, 40 сааһын аһыар, дээрэ сааһын тухары саах нурдубут ийн, ынах сааһын сытытар мунна бүлэлээн, туһуллуон да сеп этэ гынан баран... дьэ, сытыһах кыһар, чоллорхой муруннаах барыһа. Ити гынан баран, арааһа, арыгы эрө сытын араарар быһыылаах. Сомсуун күнүстөрү-түүннэри сымдаах аһан бизрэр—дэлэлээх электрод, нагар-дерегар, буруо-тараа сытын-сымарын бурууан кэлэрэ буолуо, Мааша биһрдэ даҕаны сиргэммитэ, өһүртэммитэ суох. Арааһа, ийн арыгы сытыттан атын сыты билбэт быһыылаах...»

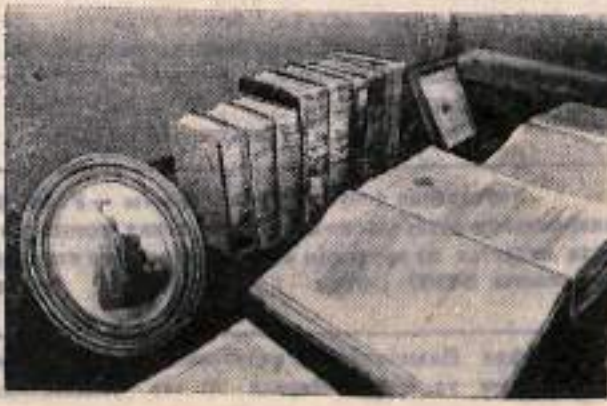
Күннэтэ көрсүбүт күндү киинбит, бу ааспытан көнүг санааталха, тоһо даанын одох хыял долгунугар обустардар, сырдык ыратыттан харыс да тейбэтэ көрөхсөнүн эр сөп дин саныбын. Василий Яковлев поэт, прозаик быһыытынан талаан — сибээни көрүткүр тэҥнээр талаан. Хомолтоһо баар: эрдэлээн, чаҕылхай талаанын өссө күлүмүрдэппэнэ күү сириттэн күрэннэ. Ыар ыарым, өлөр өлүү дэтиэ тыгыздаа хаарын киинбитин харбаан барда. Саха народнай поэта Саяга Тарасов: «Василий Яковлев XX-с үйэ ниилс агартар озорон ааспыт саха биир талааннаах, бодос суруйааччытын быһыытынан сымаланыыда», — диин саамай сөпкө бэлиэтэбитэ.

Байгалийг 60 саахыг аргаар хонук тийгээх гэбэтэ. Бийиги, бишр дойдудлахаар, сэхэ билднээх суруйаачыга В. В. Яковлев үтүэ аатын үйэгитэр, үүнэр кэлгэнэ орбитигэр тийрдэр илснэллээх дүрхадлары, тэрэһиниари толкуйдан олоххо ниллэрэр нэстээхпит. Ол буолуу эгэ мэхталыт, ыгыктабылыт байытэ. Кини сүүрбэччэлээх саахыгар «Мин аатым» дэи хобоолугар манньк тьлдэры эпитэ:

«Мин өлүөбүм,
Ытаныхтарга суога
Сахам сирин күүх үрүхтэрэ, тыалара,
Күн сирэ кубулуйбанын
Уруккутунан хаалдыада,
Үгэбинэ, үөрэ, тыалыра,
Мин кыһаллыам суога
Мин туспунан дьон дьүүлүтөр—
Мин оннубар кыһалла хаалдыада
Мин аатым күн сириттэр...».

Билгени бу строкалар кәриятинә күрдүн пиназал-
лар.
Кист, прозаик В. В. Яковлев оловун, сырдык,
өрүү сәбәбдүүсә, үтүе латын аңгымчаларысар хаал-
ларда

Дмитрий ДИРИНСКИЙ,
учуутал, «Саха сирин литератора» ассоциация
чилиэнэ, «Дирин уоттара» аавар түмүү саа-
наа'чыта.

БРЯНСКАЯ УОБЛАСТЬ. Овстунка Тютченгар
төрүт унаайбаларыгар 33-с төгүлүн Ф. Н. Тютчин
нодонтан быраатаннаага буолан ааста.

Выразительная поэзия, суровые чары, музыка — «Пегас» воссиял театры и культуры мира.

Фольклорный коллектив театральных искусств им. Ф. Тютчева холондорун бастагынын ардыга келсе шыгылган.

Синимонтари: Овстукка Ф. Н. Тютчев памятник
ныгын тайылар (хагас), Ф. Н. Тютчев үдэлээбиг
остуол.

